

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

Β' ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ

ΚΑΙ Η
ΠΕΡΙΟΧΗ
ΤΟΥΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ
ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ
ΜΕΧΡΙ ΤΗ
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

Α' ΤΟΜΟΣ

ΣΕΡΡΕΣ 2013

JOVANKA DJORDJEVIĆ - JOVANOVIĆ

ΕΛΛΗΝΕΣ ΑΠΟΔΗΜΟΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΖΟΥΜΑΓΙΑ ΣΤΗ ΣΕΡΒΙΑ

Όπως οι αρχαίοι Έλληνες και η Ρωμιοσύνη, έτσι και οι σύγχρονοι Έλληνες, συνέχισαν την παράδοση των μαζικών και συχνών μετοικήσεων. Οι λόγοι της μετοίκησης από τη μητρική χώρα, οφειλόμενοι σε προσωπική επιλογή ή σε εξαναγκασμό, οφείλονται στο οικονομικό συμφέρον και στις ιστορικές και πολιτικές συγκυρίες. Στην ελληνική ιστοριογραφία διακρίνουμε μερικές μαζικές μετοικήσεις: *Πρώτες μετοικήσεις* 1873-1899 (μετοίκησαν 15.000 Έλληνες), *Μεγάλο κύμα* 1890-1917 (450.000), *Τελευταίο κύμα* 1918-1924 (70.000), *Κλειστές πόρτες* 1925-1946 (30.000), *Μεταπολεμικές μετακινήσεις* 1947-1965 (160.000), *εξασθενησμένη μετοίκηση* 1980-1989 (25.000). Οι ασχολούμενοι με το θέμα αυτό, έχουν καταγράψει και κυκλικές επιστροφές στη χώρα.

Σε σύγκριση με τα μεγάλα αυτά κύματα μετακίνησης του πληθυσμού, η μετοίκηση Ελλήνων στις περιοχές της Σερβίας δεν ήταν τόσο μαζική, αποτελεί όμως παράδοση μεγάλης διάρκειας. Η μητρική χώρα είχε στο πρόσωπο των μετοίκων που εγκαταστάθηκαν στην κεντρική και δυτική Ευρώπη ή στην Αμερική, στον Καναδά και στην Αυστραλία μεγάλους ευεργέτες και χρηματοδότες, ενώ στη Σερβία και στα Βαλκάνια, γενικά, χάρις κυρίως στην εκκλησία και στην ορθοδοξία, είχε μόνιμους μεταδότες της ελληνικής κουλτούρας, η οποία ενσωματωνόταν απαραίτητα στη διαμόρφωση του αστικού στρώματος. Την προσοχή των μελετητών της Ελληνικής διασποράς των περασμένων εποχών συνήθως προσελκύουν οικογένειες, οι οποίες άφησαν έντονα ίχνη στην ιστορική, πολιτική και πολιτιστική ανάπτυξη της Σερβίας. Πολυάριθμες μικρές ελληνικές οικογένειες έμειναν παράμερα και η συμμετοχή τους στην κοινωνική ζωή του μικροπεριβάλλοντος, παραμένει εν μέρει άγνωστη.

Τούτη τη φορά θα στρέψουμε την προσοχή μας στην μικρή ελληνική παροικία της πόλης Petrovac na Mlavi (Πέτροβατς να Μλάβι της ανατολικής Σερβίας) και θα ασχοληθούμε ιδιαίτερα με την οικογένεια Δεληγιάννη.

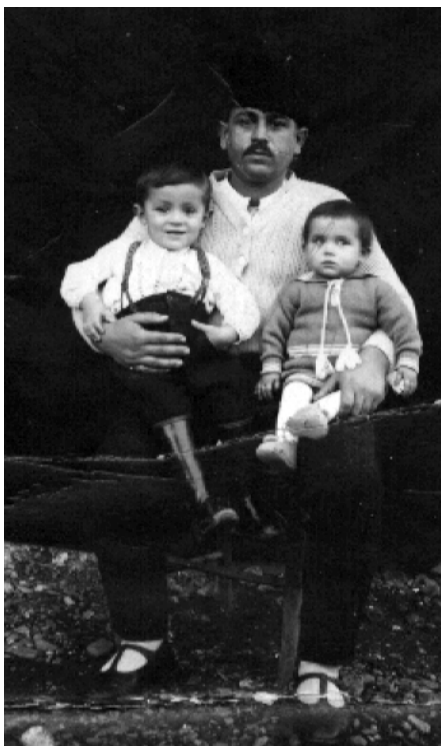
Η ελληνική παροικία του Πέτροβατς απαρτιζόταν από τέσσερις οικογένειες: Πατσίκας, Ιωαννίδης, Ατλάσης και Δεληγιάννης. Οι οικογένειες αυτές ήρθαν και εγκαταστάθηκαν ταυτόχρονα, στα τέλη του 1916, από την Τζουμαγιά (σημερινή Ηράκλεια). Κατά την εισβολή των Βουλγάρων στρατιωτών, πυρπολήθηκαν τα σπίτια τους. Τράπηκαν σε φυγή, χωρίς να ξέρουν πού να σταματήσουν. Καθ' οδόν αντιμετώπισαν πολλά δεινά, δη-

λητηριασμένο νερό, ασθένειες, πείνα. Κατά συνέπεια, ένα μέρος των Ελλήνων που διέφυγαν, καθ' οδόν προς την καινούργια τους κατοικία, βρήκαν αιώνια κατοικία και ανάπαυση στους ανεπίγραφους τάφους. Οι νεκροί ενταφιάζονταν τυλιγμένοι σε πανί. Το πανί έφερε από το σπιτικό της η Μαρία Δεληγιάνη (εικ. 1). Όπως φαίνεται, η Μαρία ήταν ανέκαθεν η πιο

Εικ. 1. Η Μαρία Δεληγιάνη.

ψύχραιμη, το ίδιο και κατά τη φυγή τους. Πήρε και κουβάλησε στην πλάτη της ένα τόπι πανί, έζωσε στη μέση της κύπελλο και κομμάτι αλάτι και φλουριά, ραμμένα στον ποδόγυρο της φούστας. Κουρασμένοι και ταλαιπωρημένοι έφθασαν στο Πέτροβατς και εδώ σταμάτησαν. Οι κάτοικοι του Πέτροβατς τους δέχθηκαν με μεγάλη κατανόηση. Σιγά σιγά συνήλθαν και θέλησαν να στήσουν στο Πέτροβατς το καινούργιο τους σπιτικό, διότι η επιστροφή για οικογένεια με μικρά παιδιά αποτελούσε παράτολμη και ριψοκίνδυνη απόφαση. Τα αδέρφια της Μαρίας και του Θωμά, -Χρήστος, Θεόδωρος και Στέργιος-, νέα παιδιά στην ακμή τους, αποφάσισαν να επιστρέψουν στην Ελλάδα. Οι συγγενείς τους Θεόδωρος Ψάλτης και Πέτρος Θωμαήδης απο-

Εικ. 2. Ο Νικόλαος Δεληγιάνης με τα παιδιά του.

φάσισαν να στήσουν το σπιτικό τους στο Βελιγράδι. Οι οικογένειες του αδερφού και της αδερφής - Θωμά Ατλάση και Μαρίας Δεληγιάνη - έμειναν στο Πέτροβατς και έζησαν όλοι μαζί σε μια κοινότητα. Ο Θωμάς ήταν χήρος με την ανήλικη κορούλα Φωτεινή, η Μαρία χήρα με τρεις γιους, τον Ιωάννη, Νικόλαο (εικ. 2) και Αντώνη. Με την πάροδο του χρόνου η Μαρία και ο Θωμάς νοικοκύρεψαν. Έκτισαν μονώροφο σπίτι στο κέντρο του Πέτροβατς, στο οποίο στεγάστηκε και το αρτοποιείο τους. Ο Θωμάς φρόντιζε για τη λειτουργία του αρτοποιείου και η Μαρία, σαν καλή νοικοκυρά μεριμνούσε για το σπίτι και τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Για την ανιψιά της φρόντιζε σαν την πιο τρυφερή μητέρα, ενώ με τους γιους ήταν πολύ αυστηρή. Τα παιδιά πήγαιναν σε σερβικό σχολείο, στο σπίτι όμως μιλούσαν ελληνικά. Όταν ωρίμασαν και μεγάλωσαν οι

Εικ. 3. Ο Στέργιος και η Μίλιτσα Δεληγιάννη.

Εικ. 4. Η Φωτεινή Ατλάση και ο Αντώνης Δεληγιάννης.

γιοι τους περίμενε η δουλειά στο φούρνο και στο αρτοποιείο. Η Φωτεινή μεγάλωσε και αναπτύχθηκε σε όμορφη κοπέλα. Οι γιοι της Μαρίας παντρεύτηκαν, ενώ η Φωτεινή, κεντώντας τα προικιά της, περίμενε τον Έλληνα είτε τον Σέρβο, ο οποίος της άρμοζε κατά την κοινωνική της θέση και ο οποίος θα είχε περιουσία, ανάλογη με την προίκα που έφερε αυτή. Παντρεύτηκε σε ηλικία 42 ετών έναν διακεκριμένο Σέρβο, γιο ενός ιερέα, Πρόεδρο Δημοτικού Δικαστηρίου. Απέκτησε μία κόρη, την Ελένη, με την οποία στο σπίτι μιλούσε ελληνικά.

Οι γιοι της Μαρίας, μετά την παντρεία τους, δημιουργούσαν τη δική τους οικογένεια, εγκατέλειπαν την κοινή τους εστία και ασχολήθηκαν με άλλα επαγγέλματα.

Έτσι, ο Ιωάννης Δεληγιάννης, μετά την παντρεία του με την Ελληνίδα Ζωίτσα, έγινε αγωγιάτης. Απέκτησε τρία παιδιά, την Ελένη, Σουλτάνα και Γιώργο. Σήμερα ο Γιώργος, ο γιος του Ιωάννη Δεληγιάννη, ζει στην πόλη Κόσοβσκα Μητρόβιτσα του Κοσσυφοπεδίου με τρία παιδιά και έξι εγγόνια.

Ο Νικόλαος Δεληγιάννης συνέχισε να ασχολείται με το επάγγελμα του θείου του. Μετά το γάμο του με την Ελληνίδα Κόσα, έκτισε το σπίτι του στην πόλη Ζιαγκούμπιτσα. Απέκτησε έναν γιο, το Στέργιο και μία κόρη, την Μίλιτσα (εικ. 3). Ο γάμος αυτός δε στέρωσε, ο Νικόλαος ξαναπαντρεύτηκε τη Σερβίδα Σλάβνα και απέκτησε μαζί της τρεις θυγατέρες, τη Μαρία, Σλομποντάνκα και Στάνα.

Ο Αντώνης Δεληγιάννης (εικ. 4) μερικά χρόνια μετά το γάμο του με τη Σερβίδα Άντζα, αναζήτησε τη τύχη του στη Νέα Ζηλανδία. Ο γιος και η κόρη του Αντώνη και οι απόγονοί τους σήμερα ζουν ακόμη εκεί.

Η οικογένεια της Μαρίας Δεληγιάννη, και παρά το γεγονός ότι μετά τις παντρείες των γιών χώρισε, παρέμεινε κατά κάποιον τρόπο ενιαία. Αποτελούσε κάποια μορφή οικογενειακού συνεταιρισμού, με χωριστές, οικονομικά ανεξάρτητες οικογένειες. Όμως, όλες οι πιο σημαντικές αποφάσεις δεν μπορούσαν να ληφθούν χωρίς τη συγκατάθεση της Μαρίας. Οι γιοι αποδέχονταν πάντοτε τη συμβουλή της μητέρας και εκτελούσαν την επιθυμία

της, πράγμα που προκαλούσε τη δυσαρέσκεια και διαμαρτυρία των νυφών-συζύγων των γιών- και είχε ως συνέπεια το διαζύγιο αυτών. Τα παιδιά, δηλαδή τα εγγόνια της Μαρίας, μετά τη διάζευξη των γονέων, κατ' επιθυμία και επιμονή της Μαρίας, πήγαιναν και ζούσαν με τη γιαγιά. Αυτή τα διαπαιδαγωγούσε έτσι όπως ανέθρεψαν την ίδια η μητέρα και η γιαγιά της.

Στα παιδιά μιλούσε πάντοτε ελληνικά. Διηγούνταν παραμύθια, τα μάθαινε τραγουδάκια όπως είναι το τραγούδι «Ποντικάκι, ποντικάκι, μη μου τρωσ το ψωμάκι» και «Ωραία, ωραία, σας βλέπω μηλέα» κ.λπ.

Δίδασκε και μάθαινε τα παιδιά να μην είναι σπάταλα, να κάνουν οικονομία και βράβευε το παιδί το οποίο δεν ξόδεψε το χαρτζιλίκι που έλαβε. Κατέβαλλε προσπάθειες να αναπτύξει στα παιδιά το συναίσθημα μετριοπάθειας και μολονότι είχε κάποια οικονομική άνεση και επάρκεια τροφίμων, συχνά έλεγε: «δεν είναι απαραίτητο να γεμίσεις πάντοτε όλα τα έντερα». Δεν έκρυβε τη συνήθεια να εξάρει ιδιαίτερα το παιδί που αποδέχονταν τις αρχές της και να το ξεχωρίζει από τα άλλα. Απέδιδε ιδιαίτερη σημασία στη συνήθεια συμφιλίωσης και αμοιβαίας συγχώρεσης, συνήθεια που δεν ήταν επαρκώς ανεπτυγμένη στο χριστιανικό Πέτροβατς. Η ονομαστική γιορτή του Θωμά ήταν πάντοτε οικογενειακή γιορτή.

Όταν μεγάλωσαν οι εγγονοί και έφθασαν σε ηλικία παντρειάς, κατά τη δεκαετία του πενήντα του εικοστού αιώνα, η Μαρία «εισήγαγε τις νύφες Σερβίδες και τα δισέγγονα στην οικογένεια, στα ελληνικά ήθη και έθιμα». Έτσι, στην οικογένεια Δεληγιάννη, χάρη στη Μαρία διατηρήθηκε το ελληνικό πνεύμα και μέχρι την τρίτη γενεά. Αν και δεν ήταν αρκετά μορφωμένη, ήξερε ότι με την καλλιέργεια της γλώσσας και των ηθών και εθίμων, θα μπορέσει να διατηρήσει την δική της, ελληνική οικογένεια. Η οικογένεια Δεληγιάννη προσαρμόστηκε άνετα στο σερβικό περιβάλλον, διατήρησε όμως εκείνο που τη διέκρινε και ξεχώριζε από τους άλλους. Εκείνο που τους ξεχώριζε ήταν το συναίσθημα ότι είναι Έλληνες, και αυτό είναι εκείνο που μπορούσαν να διατηρήσουν κυρίως στον κύκλο της οικογενείας, καλλιεργώντας τη γλώσσα και τα ήθη και έθιμα των προπάππων τους, τις αντιλήψεις περί ηθικής, τον τρόπο συλλογισμών, την κουζίνα. Οι κάτοικοι του Πέτροβατς έβλεπαν σ' αυτούς μια μικρή Ελλάδα, ενώ οι έποικοι από τη Τζουμαγιά παρουσίασαν τη χώρα τους υπό την καλύτερη σκοπιά.

Ο πιο ισχυρός κρίκος που τη συνέδεε με τους Σέρβους του Πέτροβατς ήταν η Μαρία Δεληγιάννη. Ήξερε πολλά πράγματα και προκαλούσε το θαυμασμό των κατοίκων του προπολεμικού Πέτροβατς. Όταν ο τοκετός κάποιας γυναίκας δεν προχωρούσε έτσι όπως έπρεπε, καλούσαν τη Μαρία να βοηθήσει. Έτσι, με τη βοήθειά της, γεννήθηκαν πολλά μωρά στο Πέτροβατς. Την εποχή εκείνη, η πνευμονία ήταν σοβαρή ασθένεια, τα αντιβιοτικά δεν υπήρχαν ακόμη. Η Μαρία ήξερε πως «να ρίξει τον πυρετό» και να θεραπεύσει τον ασθενή. Αν και δεν επρόκειτο για φάρμακα με την πραγματική έννοια της λέξης, απλώς συνιστούσε βελτίωση της διατροφής η οποία δυ-

νάμωνε τον οργανισμό και συνέβαλε στην αντιμετώπιση της ασθένειας. Τη θεωρούσαν σοφή και λογική γυναίκα και πολλοί κάτοικοι του Πέτροβατς έρχονταν και ζητούσαν συμβουλή απ' αυτήν. Την εκτιμούσαν και ως καλή νοικοκυρά. Οι πίτες που έπλαθε για την ονομαστική γιορτή του αδελφού της Θωμά, όταν τους επισκέπτονταν για να τους ευχηθούν οι πιο διακεκριμένοι κάτοικοι του Πέτροβατς της ίδιας κοινωνικής τάξης, πέρασαν για πάντα στο στόμα του λαού και έγιναν παροιμιακές. Για τα νόστιμα επιδόρπια συνήθιζαν να λένε «είναι σαν της Μαρίας».

Η οικογένεια Δεληγιάννη διατηρούσε φιλικές σχέσεις με τις λοιπές ελληνικές οικογένειες. Με την οικογένεια Ιωαννίδη σύναψε κουμπαριά. Η οικογένεια Πάτσικας είχε ζαχαροπλαστείο και η οικογένεια Ιωαννίδη ασχολούνταν με εμπόριο. Ενδεχόμενο πρόβλημα μιας εκ των ελληνικών οικογενειών επιλύοταν απ' όλους μαζί και καταβάλλονταν προσπάθειες να βοηθηθεί ο συμπατριώτης. Διατηρούσαν δεσμούς και με τα μέλη της ευρύτερης οικογένειας, τα οποία επέστρεψαν στην Ελλάδα. Μετά τη σταθεροποίηση της πολιτικής κατάστασης στη Γιουγκοσλαβία, επακολούθησαν και οι πρώτες επισκέψεις. Μετά το θάνατο της Μαρίας, η ανιψιά, δηλ. η κόρη του Θωμά, η Φωτεινή, αντικατέστησε τη θεία. Αυτή κρατούσε την οικογένεια ενωμένη, και το τμήμα στη Σερβία και εκείνο που ζούσε στην Ελλάδα. Δυστυχώς, όταν πριν από τρία χρόνια πέθανε η Φωτεινή, διακόπηκαν οι δεσμοί με τους συγγενείς στην Ελλάδα.

Ένα πράγμα η Μαρία Δεληγιάννη δεν μπόρεσε ποτέ να αποδεχθεί, και παρά το γεγονός ότι ήταν αναγκασμένη να συμφωνήσει. Τα παιδιά των δύο γιών της δεν έφεραν το δικό τους επώνυμο, Δεληγιάννης. Τα παιδιά αυτά είχαν το ατύχημα να γεννηθούν την εποχή όταν στο Πέτροβατς χοροστατούσε ιερέας, ο οποίος αρνούταν να εκδώσει βαφτιστικό παιδιών με ξένα επώνυμα. Ότι επρόκειτο απλώς περί αδιαλλαξίας του ιερέα και όχι περί επίσημης πολιτικής, μαρτυρεί το γεγονός, ότι άλλος ιερέας ανεχόταν επώνυμα τα οποία δεν έχουν κατάληξη σε -ιτς. Έτσι, τα εγγόνια της Μαρίας, πήραν από τον παππού τους, τον Γιώργο, το επώνυμο Τζώρτζεβιτς. Συνήθως, το κύριο όνομα το έδινε ο κουμπάρος.

Η οικογένεια Δεληγιάννη, όπως και οι τρεις άλλες ελληνικές οικογένειες, έγιναν αποδεκτές στο σερβικό περιβάλλον, έχαιραν ιδιαίτερης εκτίμησης ως καλοί νοικοκυραίοι και επαγγελματίες, ενώ η οικογένεια Δεληγιάννη ως μια από τις πιο πλούσιες οικογένειες του Πέτροβατς. Συμμερίζονταν με τους Σέρβους κάθε καλό και κακό. Πέρασαν μαζί τα χρόνια του πολέμου και τη μεταπολεμική περίοδο. Πάντως, διέφεραν σε κάτι. Συνήθως, τα ονόματά τους συνοδεύονταν και από το επίθετο Έλληνας, Ελληνίδα, Ελληνόπουλο, όχι απλώς ως εθνικός προσδιορισμός, αλλά ως προσδιορισμός της ιδιαιτερότητας αυτών. Όταν απεβίωσε η παλιά γενεά, άρχισε να ξεθωριάζει και η ανάμνηση για την οικογένεια Δεληγιάννη, μολονότι οι εντόπιοι κάτοικοι του Πέτροβατς ομιλούν με σεβασμό για την οικογένεια αυτή, η οποία στο

περιβάλλον τους υπήρξε παραδειγματική. Η ιδιαιτερότητα, η οποία καλλιεργούνταν στην οικογένεια, πολύ πιο έντονα απ' ότι σε ορισμένες μεγαλύτερες οικογένειες, με τη διατήρηση της γλώσσας και των ηθών και εθίμων μέχρι και την τρίτη γενεά, άρχισε να εκτονώνεται ενόψει της προέλασης του καινούργιου, διαφορετικού τρόπου ζωής. Η μικρή αυτή ελληνική όαση στην Ανατολική Σερβία μετοίκισε από το Πέτροβατς στο Βελιγράδι, Σμέντρεβο είτε πάλι στη Μελβούρνη. Δεν υπάρχει πλέον συγγένεια μεταξύ τους. Όταν τα γηραιότερα μέλη εγκατέλειψαν την επίγεια ζωή, αραίωσαν και κόπασαν και οι επαφές με τους συγγενείς στην Ελλάδα.

Ορισμένοι απόγονοι της οικογένειας Δεληγιάννη και της οικογένειας Πάτσικα με την επιλογή του επαγγέλματος, επανέρχονται στις ρίζες τους, δείχνοντας ενδιαφέρον να μελετήσουν το θέμα της ελληνικής διασποράς στη Σερβία είτε πάλι να σπουδάσουν στην Πανεπιστημιακή Σχολή νεοελληνικής γλώσσας στο Βελιγράδι.

ABSTRACT

JOVANKA DJORDJEVIĆ JOVANOVIĆ

GREEK MIGRANTS FROM DJUMAYA LIVING IN SERBIA

The attention of students of the Greek diaspora of earlier periods is usually drawn to families who have left a clear mark on the historical, political, and cultural development of Serbia. Many small Greek families have remained in obscurity, their participation in the social life of their microenvironment remaining partially unknown. This time we are going to look at the small Greek community of the town of Petrovac na Mlavi in eastern Serbia.

The Greek community of Petrovac consisted of four families-Patsikas, Ioannidis, Atlasis, and Deliyannis-who all left Djumaya (now Iraklio) together and settled in Petrovac at the end of 1916. The Patsikas family had a patisserie, the Atlasis and Deliyannis families had the bakery, and the Ioannidis family were traders. If one of the families had a problem, it was solved by all the families together, the compatriots all helping one another out.

The Greek families were accepted into the Serbian environment and were especially respected as good householders and professionals, while the Deliyannises were one of the richest families in Petrovac. They easily adapted to the Serbian environment, while retaining the characteristic features that set them apart.

The distinctive identity that was cultivated within the family, to a much greater extent than in some larger families, with the language and customs being maintained into the third generation, began to fade as the new, different way of life advanced.

ΧΟΡΗΓΟΙ:

ISBN: 978-960-86390-8-9